

Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών

Τόμ. 3 (1982)

Προξενικά έγγραφα του ΙΘ' αιώνας, επιμέλεια
Θεοδώρου Παπαδόπουλλου

Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης

doi: [10.12681/deltiokms.288](https://doi.org/10.12681/deltiokms.288)

Copyright © 2015, Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Κιτρομηλίδης Π. Μ. (1982). Προξενικά έγγραφα του ΙΘ' αιώνας, επιμέλεια Θεοδώρου Παπαδόπουλλου. *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, 3, 243–245. <https://doi.org/10.12681/deltiokms.288>

της. . .» και η συντήρηση τῆς ἐλπίδας γιὰ τὴν ἐπιστροφή τοῦ ἐκφράζεται μετὸν τίτλο «Τὸ ὄραμα τῆς τραγωδίας τοῦ πυρὸς δὲν σβύνει τὴν πεποίθηση ὅτι ἡ ἡμέρα τῆς ἐπανάδου εἶναι ἐγγύς».

Θ. Μ. ΒΕΡΕΜΗΣ

Προξενικά ἔγγραφα τοῦ 10' αἰῶνος, ἐπιμέλεια Θεοδώρου Παπαδοπούλλου. Λευκωσία: Κέντρον Ἐπιστημονικῶν Ἐρευνῶν, 1980, σ. LXXX + 551.

Στὴ σειρά «Πηγαὶ καὶ μελέται τῆς Κυπριακῆς ἱστορίας» τοῦ Κέντρου Ἐπιστημονικῶν Ἐρευνῶν τῆς Κύπρου κυκλοφόρησε μετ' ἐπιμέλεια τοῦ μέχρι πρόσφατα διευθυντῆ τοῦ ἰδρύματος Θεοδώρου Παπαδοπούλλου μιὰ σημαντικὴ ἔκδοση ποῦ ἐνδιαφέρει ἄμεσα τὶς μικρασιατικὰς σπουδὰς τόσο ὡς ὑπόδειγμα ἐρευνητικοῦ προγράμματος ὅσο καὶ γιὰ τὰ οὐσιαστικὰ προβλήματα ποῦ θίγει. Ἡ ἔκδοση παρουσιάζει ἐπιλογὴν προξενικῶν ἐκθέσεων καὶ ἄλλων ἐγγράφων ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τοῦ Βρετανικοῦ Προξενείου στὴ Λάρνακα ποῦ βρίσκεται σήμερα στὸ PUBLIC RECORD OFFICE τοῦ Λονδίνου. Τὰ ἔγγραφα καλύπτουν τὴν περίοδο ἀπὸ τὸ 1842 ὡς τὴν ἀγγλικὴ κατάληψη τῆς Κύπρου τὸ 1878, ποῦ συμπίπτει μετ' τὴν ἐποχὴ τῶν μεταρρυθμίσεων (Tanzimat) στὴν Ὄθωμανικὴ αὐτοκρατορία. Ἡ μεγάλῃ σπουδαιότητα τῆς ἔκδοσης ὀφείλεται στὸ ὅτι παρουσιάζει ὕλικὸ εἰδικὰ ἐπιλεγμένο γιὰ τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὴν οἰκονομικὴ καὶ τὴν κοινωνικὴ ἱστορία καὶ μάλιστα ὕλικὸ ποῦ παρέχει στοιχεῖα τὰ ὁποῖα μποροῦν νὰ ὑποβληθοῦν σὲ ποσοτικὰς ἀναλύσεις. Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτῆ ἡ ἔκδοση τῶν βρετανικῶν προξενικῶν ἐγγράφων ἑνὸς μικροῦ τμήματος τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου παρουσιάζει γενικότερο μεθοδολογικὸ ἐνδιαφέρον ἐπειδὴ ἀποβλέπει καὶ ἐπιτυγχάνει νὰ συμβάλει στὴ δημιουργία τῆς ἐπιστημονικῆς ὑποδομῆς γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομικῆς ἱστορίας τῆς νεοελληνικῆς κοινωνίας ποῦ μόλις τὰ πολὺ τελευταῖα χρόνια ἔχει ἀρχίσει νὰ ἀπασχολεῖ σοβαρὰ τὴ νεοελληνικὴ ἔρευνα.

Μὲ τὴν πλοῦσια τεκμηριωμένη εἰσαγωγή ποῦ προτάσσει στὴν ἔκδοση ὁ ἐπιμελητὴς συμβάλλει θετικὰ στὴν ὑλοποίηση τοῦ ἐπαναπροσανατολισμοῦ τῆς νεοελληνικῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης πρὸς τὴν οἰκονομικὴ ἱστορία, ἀναπτύσσοντας δύο μεγάλα θέματα, ἓνα μεθοδολογικὸ καὶ ἓνα οὐσιαστικὸ. Πραγματεύεται πρῶτο τὸ ζήτημα τῆς χρησιμοποίησης τῶν προξενικῶν ἐγγράφων ὡς πηγῆς τῆς οἰκονομικῆς ἱστορίας καὶ ὑποδεικνύει τὶς ἀναλυτικὰς ἐπεξεργασίας στὶς ὁποῖες ἐπιβάλλεται νὰ ὑποβληθοῦν οἱ μαρτυρίες τῶν ἐγγράφων γιὰ νὰ ἀποδώσουν βᾶσιμα στοιχεῖα γιὰ τὴν προσέγγιση οὐσιωδῶν προβλημάτων τοῦ οἰκονομικοῦ βίου.

Δεύτερο παρουσιάζει μιὰ γενικὴ ἐπισκόπηση τῆς οἰκονομικῆς ἱστορίας τῆς

᾽Οθωμανικῆς ἱστορίας τὸν δέκατο ἕνατο αἰώνα στὸ εὐρύτερο πλαίσιο τῆς λεγόμενης δεύτερης βιομηχανικῆς ἐπανάστασης. Τὸ τμήμα αὐτὸ τῆς πολυσέλιδης εἰσαγωγῆς ἐντάσσει τὴν Κύπρο τῆς ὑστερης Τουρκοκρατίας στὸ πλαίσιο τῆς εὐρύτερης κοινωνικῆς πραγματικότητας ὅπου ἀνῆκε μαζί με τὸν μικρασιατικὸ ἑλληνισμό. Οὐσιώδης συμπλήρωση αὐτοῦ τοῦ μέρους τῆς εἰσαγωγῆς ἀποτελεῖ ἡ ἐκτενὴς βιβλιογραφία γιὰ τὴν κοινωνικὴ καὶ οἰκονομικὴ ἱστορία τῆς ᾽Οθωμανικῆς αὐτοκρατορίας πού ὀλοκληρώνει τὴ συμβολὴ τοῦ ἐπιμελητῆ στὴν γενικότερη τοποθέτηση τοῦ ὕλικου του. Ἡ ἔκδοση πλαισιώνεται μετὰ τὴν ἀναδημοσίευση μιᾶς σειρᾶς ἐπισήμων κειμένων τῆς ὀθωμανικῆς ἱστορίας πού σχετίζονται μετὰ τὰ γενικότερα θέματα τοῦ βιβλίου καὶ περιλαμβάνουν τὰ κείμενα τοῦ Hattı Sherif τοῦ 1839 καὶ τοῦ Hatt-i Humayun τοῦ 1856 καθὼς καὶ τὶς συνθήκες τῶν διομολογήσεων τῆς ᾽Οθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας μετὰ τὴ Βενετία (1575), τὴ Γαλλία (1535 καὶ 1740) καὶ τὴ Μεγάλῃ Βρετανία (1675). Ἰδιαίτερα χρήσιμος εἶναι καὶ ὁ πίνακας τῶν ὀθωμανικῶν ὄρων μετὰ τὴν ἐρμηνεία τους καὶ τὸν ὀρθογραφημένο τουρκικὸ τύπο. Ὅλα αὐτὰ τὰ πλαισιωτικὰ στοιχεῖα καθιστοῦν τὴν ἔκδοση ὄχι μόνον μιὰ πλούσια συναγωγὴ πρωτογενοῦς ὕλικου ἀλλὰ καὶ ἕνα χρηστικὸ ἔργαλειὸ ἔρευνας.

Τὰ ἔγγραφα μετὰ τὴν ἀκρίβεια τοῦ ἀγγλικοῦ ἐμπειρισμοῦ πού χαρακτηρίζει τὴ σύνταξή τους παρέχουν πλούσια στοιχεῖα οἰκονομικῆς ἱστορίας. Ἀπὸ τὰ ποικίλα θέματα πού θίγονται τὰ πλεῖστα προσφέρονται γιὰ συγκριτικὴ ἀνάλυση μετὰ ἀντίστοιχα ζητήματα τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τοῦ μικρασιατικοῦ ἑλληνισμοῦ.

Τὸ περιεχόμενο τῶν ἐγγράφων δὲν περιορίζεται φυσικὰ σὲ στενὰ οἰκονομικὰ θέματα. Τὰ ἔγγραφα ἀποτελοῦν στὴν οὐσία γενικότερης σημασίας πηγὴ τῆς κοινωνικῆς ἱστορίας μετὰ τὶς συστηματικὰς τὸς ἀναφορὰς σὲ θέματα θεσμῶν, ὕλικου πολιτισμοῦ καὶ καθημερινῆς ζωῆς. Μιὰ ἐνδεικτικὴ σταχυολόγηση ἀπὸ τὴν πλούσια θεματολογία τῶν ἐγγράφων δηλώνει εὐγλωττα τὴν σημασία τους ὡς πηγῆς συνολικῆς γνώσης τοῦ ἱστορικοῦ παρελθόντος: τὰ οἰκονομικὰ προβλήματα τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ, οἱ καλλιέργειες, οἱ χρήσεις τῆς γῆς, τὸ ἐξωτερικὸ ἐμπόριο, ἡ ναυτιλία καὶ τὰ λιμάνια, ἡ φορολογία, οἱ διοικητικοὶ θεσμοί, ἡ ἐφαρμογὴ τῶν διομολογήσεων, οἱ συντεχνίες, ἡ ἐθνικὴ κατανομὴ τῶν ἐπαγγελμάτων, ἡ διατροφή, οἱ θρησκευτικὲς στάσεις καὶ νοοτροπίες, οἱ ἐξισλαμισμοί, ἡ διοικητικὴ καὶ δικαστικὴ διαφθορά, οἱ ἀρχαιότητες καὶ ἡ τύχη τους, οἱ ἐπιπτώσεις ἀπὸ τὴν ἐμφάνιση τῆς ἀτμομηχανῆς ἀποτελοῦν ὀρισμένα μόνον ἀπὸ τὰ θέματα πού ἐπανερχονται μετὰ κανονικότητα στὶς ἀναφορὰς τῶν Προξένων.

Ὅπως σημειώθηκε ἀπὸ αὐτὴ τὴν ποικιλόμορφη θεματολογία μποροῦν νὰ ἀντληθοῦν στοιχεῖα γιὰ τὴν συγκριτικὴ πραγμάτευση ζητημάτων πού ἀνακύπτουν σχετικὰ μετὰ τὸ συλλογικὸ βίον τοῦ μικρασιατικοῦ ἑλληνισμοῦ τὴν ἴδια περίοδο. Τὸ ἐνδιαφέρον τῆς ἔκδοσης γιὰ τὴ μικρασιατικὴ ἔρευνα δὲν ἐξαντλεῖ-

ται στις δυνατότητες αυτές τῆς συγκριτικῆς ἀνάλυσης οὔτε στή συμβολή τοῦ ἐπιμελητῆ στήν προαγωγή τῶν γνώσεών μας γύρω ἀπό τὸ κοινὸ κοινωνικὸ πλαίσιο ποὺ συμμερίζονται ὁ μικρασιατικὸς καὶ κυπριακὸς ἑλληνισμὸς ὡς τὸ 1878. Ἡ σημασία τῆς μᾶλλον ἐγκρίεται στή συγκεκριμένη ὑπόδειξη τῶν δυνατοτήτων ἐνὸς ὀλόκληρου χώρου ἔρευνας τοῦ ὁποίου ἡ ἐξερεύνηση θὰ μπορούσε νὰ συμβάλει ἀποφασιστικὰ στήν κάλυψη τῶν κενῶν τῶν γνώσεών μας γιὰ τὸ μικρασιατικὸ ἑλληνισμὸ. Ἡ δημοσίευση ἀντίστοιχων συλλογῶν προξενικῶν ἐγγράφων ἀπὸ τὰ βρετανικὰ κατ' ἀρχὴν ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα εὐρωπαϊκὰ προξενεῖα τῶν μικρασιατικῶν πόλεων τόσο στή Δυτικὴ Μικρασία ὅσο καὶ στὸν Πόντο προσφέρει ἴσως τὸ σπουδαιότερο διαυλο γιὰ τὴν ἀνασυγκρότηση τῶν γενικότερων τάσεων τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς. Αὐτὸς ὁ σημαντικὸς τομέας τοῦ συλλογικοῦ βίου δὲν μπορεῖ βέβαια νὰ καλυφθεῖ ἀπὸ τὰ δεδομένα τῆς προφορικῆς παράδοσης ποὺ προσφέρεται μᾶλλον ὡς μέθοδος προσπέλασης στήν ἱστορία τῆς καθημερινῆς ζωῆς, ἀλλὰ φυσικὰ στερεῖται τὶς γνωσιολογικὲς προϋποθέσεις γιὰ ν' ἀποδώσει ἐκεῖνα ποὺ ἀπαιτοῦνται γιὰ τὴν ἀνασυγκρότηση τοῦ εὐρύτερου πλαισίου τῆς ἱστορικῆς διαδικασίας. Θὰ πρέπει ἀπλῶς νὰ ὑπομνηστεῖ ἐπίσης ὅτι τὰ προξενικὰ ἔγγραφα προσφέρονται καὶ ὡς πηγὴ πολλῶν ἄλλων πτυχῶν τοῦ συλλογικοῦ βίου, ἰδίως μάλιστα τῆς πολιτικῆς ζωῆς. Εἰδικότερα τὰ ἑλληνικὰ προξενικὰ ἔγγραφα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μποροῦν νὰ προσφέρουν οὐσιώδη στοιχεῖα γιὰ τὴν ἀνασυγκρότηση τῆς ἱστορίας τοῦ ἔθνικοῦ κινήματος τοῦ μικρασιατικοῦ ἑλληνισμοῦ ποὺ ἀποτελέσει τὸν ἄλλο κεντρικὸ ἄξονα τῆς ἱστορικῆς του πορείας τὸν περασμένο αἰῶνα παράλληλα πρὸς ἐκεῖνον τῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης. Οἱ κατευθύνσεις αὐτὲς τῆς ἔρευνας τῶν ὁποίων τὶς δυνατότητες ὑποδεικνύει μὲ ἀπόλυτη πειστικότητα ἡ μνημειώδης συναγωγή τοῦ Θ. Παπαδοπούλλου, ἐλπίζεται ὅτι ὁ ἀποτελέσουν μελλοντικὲς ἀλλὰ ὄχι ἀπομακρυσμένες ἐπιστημονικὲς μέριμνες τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν.

ΠΑΣΧΑΛΗΣ Μ. ΚΙΤΡΟΜΗΑΙΔΗΣ